

Senās kulta vietas Kurzemē

Andris Grīnbergs (Mag.hist.)

Kurzemes plānošanas reģions

Latvijas Petroglifu centrs

2012.g.28.februāris, Kuldīga

SKV projektā ietvertās vietas

Foto: Kļaviņu Velna pēdas akmens.

Foto: Tārgales Elku liepa

Projektā ietverto 100 SKV statistika:

- 50 akmeņi (Velnakmeņi, bļodakmeņi, bedrīšakmeņi...)
- 19 kalni
- 16 koki
- 9 avoti
- 3 alu vietas (5 alas kopumā)
- 2 birzis
- 1 ūdenskritums

Bedrīšakmeņi – pašas senākās SKV

Bedrīšakmeņi uzskatāmi par senākajiem zināmajiem kulta akmeņiem. Apaļās iedobītes to virsmās ievērojamas izmantojot kādu citu nelielu akmeni pirms vairākiem tūkstošiem gadu. Latvijā pašreiz zināmi 59 šādi bedrīšakmeņi, no kuriem Kurzemē – 28. Visvairāk tie izplatīti Liepājas un Talsu apkārtnē.

Foto:

1. Dižstendes bedrīšakmens.
2. Ventkalnu bedrīšakmens.

Bļodakmeņi

Cilvēku meistarīgas darbības rezultāts – noslēpumainie bļodakmeņi. Kalti ar metāla instrumentiem, dažus gadsimtus senā pagātnē. Tomēr nav skaidrības par to izveides iemesliem. Vai senas kulta vietas, vai saimnieciski noderīgi akmeņi? Pazīmes: cilindriskā forma, līdzināta virsma, iekalts bļodveida dobums (nereti nekvalitatīvs), bieži arī vertikālas rievas akmeņos sānu malās.

Latvijā zināmi 20 bļodakmeņi, visvairāk – Kurzemē (12).

Foto:

1. Alsungas bļodakmens.
2. Ulmales (Piņņu) bļodakmens.

Pēdakmeņi

Pēdakmeņi ir akmeņi ar Velna vai kādu citu mitoloģisku personāžu it kā iemītām pēdām. Parasti pētnieki šādas pēdas vērtē kā dabiskas izcelsmes. Pēdakmeņiem nozīmīgākais – nostāsts un nosaukums.

Foto:

1. Odres Velna akmens.
2. Mežūbulaišu pēdakmens.

Dižakmeņi kā SKV Kurzemē

Kurzeme ir ļoti bagāta ar dižakmeņiem (akmeņi ar tilpumu 10m^3 un vairāk). Samērā bieži šādi dižakmeņi saistīti ar nostāstiem un teikām. Ļoti raksturīgs nosaukums – Velnakmens.

Foto:

1. Grīžu Velna beņķis Ventspils novadā.
2. Svētmeitas akmens Mērsraga mežos.

Nelieli, bet teiksmaini akmeņi

Kā SKV nereti vērtējami arī izmēros necili akmeņi bez apdares pazīmēm un iekalumiem, bet ar mitoloģiskiem nosaukumiem un nostāstiem. Pie šādiem pieder arī akmeņi, kas tautā pazīstami kā kādu mītisku personāžu kapa akmeņi.

Foto:

1. Induļa kapa akmens Vēres kalnā pie Ēmbūtes.
2. Velna kapa akmens Ezeres pagastā.

Senie svētozoli

Ozoli kā seni svētie koki visvairāk zināmi Vidzemē un Kurzemē. Bieži šādi ozoli sasnieguši izcilus dižkoku izmērus. Par dižozolu tiek uzskatīti ozoli sākot no 4m apkārtmēra. Ozolu augšanas ātrums ir ap 2 cm gadā, līdz ar to 8 m resnais Strēļu Svētozols varētu būt ap 400 gadus vecs.

Foto:

1. Mundigu Upurozols Talsu apkārtnē.
2. Strēļu Svētozols Abavas ielejā.

Senās svētliepas

Kurzemei ļoti raksturīgas ir svētliepas. Mūsdienās apskatāmas gan dižkoku izmērus sasniegušas liepas, gan seno svētliepu nākamo paaudžu atvases.

Foto:

1. Valdemārpils Elku liepa.
2. Usmas Elku liepa.

Elku birzis

Kādreiz Kurzemē
bijušas ne vien Elku
birzis, bet pat svētie
meži. Mūsdienās
maz kas no tā atlicis.
Kurzemē – tikai divas.

Foto:

1. Elku birzis atlikums Lažas pagastā.
2. Norādes zīme Ķoniņciema (Turlavas) Elku birzī.

Svētavoti Kurzemē

Avoti kā senas kulta vietas zināmi visā Latvijā. Bieži par šādiem avotiem ir nostāsti par ūdens dziednieciskajām īpašībām, nereti tie atspoguļojas arī avotu nosaukumos – piemēram, Acu avots, Veselības avots, u.c.

Foto:

1. Elkuzemes Acu avots Vaiņodes apkārtnē.
2. Kurmāles Baltavots Kuldīgas apkārtnē.

Alas kā SKV Kurzemē

Kurzeme ir otrs alām bagātākais Latvijas reģions (aiz Vidzemes). Taču tikai dažas no Kurzemes alām ir vērtējamas kā SKV. Tās visas atrodas Ziemeļkurzemē, bijušā Talsu rajona teritorijā.

Foto:

1. Slavenie Māras kambari.
2. Skats uz āru no Māras avotiņa (Laupītāju) alas.

Kulta kalni Kurzemē

Kurzemē ļoti izplatītas senvietas ir dažādi kulta kalni. Visbiežāk tos sauc – Elku kalns vai Baznīcas kalns.

Foto:

1. Vanagkalns (Upurkalns)
Talsu apkārtnē.
2. Plūdoņu Baznīcas kalns
Raņķu pagastā.

Diskutablas SKV

Nereti apsekoti objekti, kas kā senas kulta vietas dažādu iemeslu pēc ir šaubīgas. Arī šādas vietas ir fiksējamas un nākotnē pētāmas.

Foto:

1. Cilindriski apkalts akmens ar ugunscura pelniem uz tā virsmas (Ezeres pagasts).
2. Saules akmens Rojas mežos.

Bojāgājušas SKV

Gan dabas, gan cilvēku darbības dēļ nereti senvietas iet bojā. Cik vien iespējams ir nepieciešams saglabāt šīs vietas.

Foto:

1. Veckušķu svētozola paliekas.
2. Odziņu bedrīšakmens vieta.

Vēl saglājamas SKV

SKV projekta gaitā Kurzemē apsektas vairākas senvietas, kuru aizsardzība jau daudzus gadus ir neapmierinoša un kritiska.

Foto:

1. Elekšu bedrīšakmens.
2. Ances svētliepas vieta.

Abos šajos piemēros nepieciešams senvietas norobežojums un norādes zīme.

SKV lietošana mūsdienās

SKV tiek lietotas vēl mūsdienās,
un tas ir viens no veidiem kā
tās saglabāt.

Foto:

1. Valgales Baznīckalnā.
2. Skats no Vanagkalna.
3. Kurmāles Baltavots.

Papildus informācija par senvietām

Foto: Mērsraga Velna akmens.

Foto: Koniņciema Elku birzs liepa.

- www.petroglifi.lv
- www.mantojums.lv
- E-pasts: petroglifi@inbox.lv